

Вкладка 1

Авторка: Катерина Філюта, фахівчиня зі створення природоохоронних територій Української природоохоронної групи

Хто блокує створення нацпарків та чим це загрожує відбудові України

Під час війни в Україні надзвичайно складно створювати нові заповідні території, зокрема і національні природні парки (НПП). У 2024 році їх створили [найменше](#) за останні 10 років. Проте саме зараз ми вирішуємо, якою буде країна після перемоги: із виснаженими природними ресурсами чи збереженими екосистемами, які підтримують життя українців.

Національні природні парки — це не лише спосіб зберегти та відновити природу. За грамотного управління вони можуть стати і джерелом доходів для громади та регіону. Наприклад, на території парку можна розвивати туризм (без шкоди для довкілля), створювати робочі місця в штаті установи та розвивати міжсекторіальну співпрацю з освітніми закладами, економічною сферою.

А торфовища, болота й ліси – це не лише ресурс з економічного погляду, а живі природні системи, що регулюють клімат, зберігають воду та захищають громади від посух і повеней. У час, коли кожен ресурс має значення, ми не можемо дозволити собі розкіш втрачати безцінне, щоб забезпечити короткострокові потреби.

Хто блокує створення заповідних територій? Чи ставить це під загрозу відновлення України?

Нацпарки та відновлення країни

Під час відновлення України важливо створювати заповідні території там, де природа не була зруйнована війною. Це дасть змогу захистити природні ресурси від надмірного використання та зберегти екосистемні послуги: тобто користь, яку природа дає людям. Вони необхідні і для здоров'я населення, і для розвитку економіки.

НПП створюють на досить великих і малопорушених територіях. Знайти в Україні зовсім недоторкані людиною землі майже неможливо. Тому парки об'єднують ділянки, які можуть працювати як єдина природна система. Їхня основна цінність – зберегти біорізноманіття: рідкісні види рослин і тварин. Нацпарки також є місцем для наукових досліджень, навчання та формування свідомості дбайливого ставлення до природи. А ще парки розвивають рекреацію – відпочинок і туризм. У НПП дозволена певна господарська діяльність, але вона обмежена, щоб не шкодити природі.

Зелене відновлення України включає у себе адаптацію та пом'якшення наслідків до зміни клімату, охорону вод та відновлення, збереження біорізноманіття ([принаймні, так комунікують основні цілі зеленого відновлення](#)). Збереження якомога більшої площі непорушених екосистем – це один із найефективніших кроків, що не потребує великих витрат на відновлення.

Що відбувається насправді: приклад Ірдинського болота

У 2024 році Українська природоохоронна група (УПГ) обґрунтувала створення національного природного парку «Ірдинське болото» на Черкащині. Природоохоронці переконані: створення парку дасть змогу зберегти природу, підтримає сталість природного середовища і сприятиме зеленій відбудові, відкриваючи нові можливості для розвитку регіону. Для цього вони провели експедиції, а за їхніми результатами підготували клопотання про створення парку. Згодом Міндовкілля його схвалило.

Зараз триває етап погодження створення парку з користувачами земель. Цей процес може проходити кілька кіл бюрократії. Для території Ірдинського болота такими користувачами державних земель є ДП «Ліси України», ДП «Ірдиньторф». Усі вони відповіли, що створити парк недоцільно. Зокрема, ДП «Ліси України» є ключовим користувачем, погодження якого найнеобхідніше, адже майже 90% території парку — це водно-болотне угіддя в межах його земель.

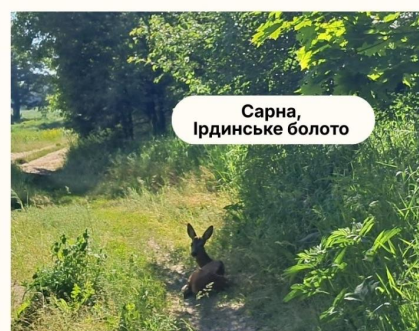
Процес створення нацпарку часто затягують через те, що хочуть використовувати територію для лісозаготівлі або видобутку торфу. Це дає короткостроковий прибуток, але шкодить природі та економіці країни в довгостроковій перспективі.

ДП «Ліси України» пояснюють відмову тим, що ліси, які пропонують включити до парку, є нестійкими й не здатні самостійно відновлюватися та підтримувати природний баланс.

Насадження зазначених надлісництв, у переважній більшості, не можна вважати стійкими екологічними системами, здатними до саморегулювання. Це - окультурені, змінені господарською діяльністю лісові насадження високої продуктивності. Вилучений з господарського обігу одновіковий пристигаючий чи стиглий деревостан штучного походження не переродиться в незайману, структуровану по віку, біологічно стійку діброву чи бір, здатний до саморегулювання, омолодження та самовідновлення.

Скриншот з відповіді ДП «Ліси України»

Науковці пропонують до складу парку включити різновікові лісові ділянки, які разом утворюють єдиний комплекс, що поєднує болотисту місцевість та ліси. Тут також росте багато старовікових дерев (від 150 до 350 років). Саме таке поєднання і є головною природоохоронною цінністю майбутнього парку. Для НПП передбачений диференційований режим охорони. Тобто у певних зонах дозволяють обмежене господарське використання. Парк може задовольнити першочергові потреби людей у лісових ресурсах, але з мінімальною шкодою для природи.

Біорізноманіття Ірдинського болота. Автор: Роман Лисенко, експерт-зоолог УПГ, аспірант інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ

Що буде, якщо не створювати нацпарки

Загалом користь, що приносять водно-болотні угіддя, настільки велика, що кожна [п'ята частина \(понад 20%\)](#) загальної світової цінності природних (екосистемних) послуг припадає саме на них. Якщо не створювати національні парки там, де це потрібно (наприклад, на Ірдинському болоті), ми ризикуємо втратити важливі природні території. Це матиме майже незворотні наслідки для довкілля, місцевих громад і економіки регіону. Зокрема:

Втрата природного поглинача вуглецю. Водно-болотні угіддя (ВБУ) є надзвичайно важливими екосистемами, оскільки ефективно поглинають вуглекислий газ з атмосфери, і цим дають змогу боротися зі зміною клімату. Хоча вони займають лише невелику частину суші ([5%–8%](#)), [ці угіддя зберігають значну частку світового запасу вуглецю \(20%–30%\)](#). Без захисту вони висихають, що призводить до масштабних пожеж, як уже неодноразово траплялося в Україні. Пожежі знищують унікальні екосистеми та викидають у повітря великі обсяги вуглекислого газу і токсичних речовин. Це погіршує стан повітря і впливає як на якість повітря на місцях, так і на глобальний клімат. Це суперечить міжнародним кліматичним зобов'язанням України.

Втрата біорізноманіття. За інформацією [Глобального огляду водно-болотних угідь](#), ці екосистеми зникають утричі швидше, ніж ліси: із 1970 по 2025 рік у світі втрачено орієнтовно 23%. Незважаючи на відносно невелику площу, ВБУ є домом для орієнтовно 40% усіх світових видів рослин і тварин. Їхнє зникнення призводить до того, що понад 25% видів, які від них залежать, опиняються під загрозою вимирання. Зокрема, популяції видів внутрішніх ВБУ, такі як риби, водоплавні птахи та земноводні, зазнали катастрофічного скорочення — на 81% з 1970 року.

Зменшення запасів прісної води. Орієнтовно [2,5%](#) із усіх вод є прісними і переважно зберігаються у льодовиках, снігових шапках або ж у підземних запасах. Лише 1% прісних вод придатні для використання, а з них третина — накопичена у болотах. Деградація боліт і

вологих екосистем безпосередньо впливає на запаси прісної води. Болота утримують воду та підтримують рівень річок і ґрунтових вод, забезпечуючи потреби місцевих громад і сільського господарства.

Наприклад, водозабір для жителів м. Сміла знаходиться [на межі](#) Ірдинського болота. У місті уже є проблеми з водопостачанням, а втрата болота через активне осушення для торфовидобутку та заготівлі деревини призведе до втрати джерела прісної води для населення. Коли ці території висихають або використовуються без належного захисту, малі річки обмілівають або ж зникають, знижується рівень ґрунтових вод, а громади та фермери стикаються з нестачею води для питних, побутових і виробничих потреб. Втрата природних «водосховищ» також посилює ризик посух і знижує стійкість екосистеми до кліматичних змін. У результаті це ставить під загрозу добробут населення та можливості для сталого розвитку регіону.

Загроза зобов'язань перед Євросоюзом. Захист природних територій є частиною зобов'язань України перед Євросоюзом у межах [Ukraine Facility](#) (держава розробила [План України \(технічний документ\)](#)) та інших міжнародних угод, що передбачають збереження біорізноманіття, кліматичну стійкість та сталий розвиток. Якщо ці зобов'язання не виконуватимуться, є ризик втрати фінансової допомоги від ЄС, що може гальмувати зелену відбудову та розвиток регіонів. Згідно з цим документом, відновлення інфраструктури має відбуватися за принципами «не нашкодити довкіллю» та «не залишити нікого поза увагою». Це означає скорочення використання викопного палива, зменшення забруднення й споживання ресурсів, а також збереження біорізноманіття. Водночас важливо подбати, щоб такі зміни не мали негативних соціально-економічних наслідків для вразливих груп населення.

Рамковим документом, що визначатиме політику у сфері збереження природи, стане Національна стратегія та план дій з біорізноманіття (яку зараз розробляють). Вона буде спрямована на збільшення площ природоохоронних територій, відновлення пошкоджених екосистем, зокрема тих, що постраждали через повномасштабну війну Росії, а також на суттєве зменшення та зупинення втрати біорізноманіття. Стратегія враховуватиме принцип «незавдання суттєвої шкоди», який передбачений [Регламентом ЄС про таксономію](#). Цей принцип дасть змогу гарантувати, що інвестиції відповідають природоохоронним цілям і не шкодять довкіллю.

Як це вирішити

Створення нацпарків є не лише природоохоронною необхідністю, а й стратегічною інвестицією у розвиток регіонів. Вони одночасно зберігають цінні екосистеми та відкривають нові економічні можливості: від співпраці між різними секторами до розвитку туризму (без порушення екосистем). Саме тому розбудова мережі природоохоронних територій має стати одним із пріоритетів державної політики.

Тож що пропонує Українська природоохоронна група?

Перше і ключове — **сформувати політичну волю та ухвалювати стратегічні рішення на рівні держави**. Зокрема, уряд має чітко визначити створення природоохоронних територій пріоритетом післявоєнного відновлення та кліматичної адаптації. Також потрібна відповідність між заявами держави про збереження біорізноманіття та реальними діями. Не менш важливо сформувати довготермінове бачення розвитку природоохоронної мережі в Україні. І нарешті створити окрему державну агенцію охорони природи, бо не може декілька десятків фахівців в міністерстві одночасно займатися створенням, управлінням та збереженням природоохоронних територій.

Активізувати роботу обласних державних адміністрацій. Ефективне створення природоохоронних територій неможливе без роботи в регіонах, на місцях. Обласні державні адміністрації мають активно займатись процесом їхнього створення. Йдеться не лише про захист природи: парки створюють простір для розвитку туризму, появи нових робочих місць, інвестицій у місцеву інфраструктуру та покращення екологічної безпеки.

Співпрацювати з громадськими та природоохоронними організаціями. Часто саме вони першими ініціюють захист цінних територій і добре розуміють, як працювати з місцевими. Такі організації можуть допомагати державі в багатьох напрямках. Вони проводять інформаційні й просвітницькі кампанії, щоб пояснити людям, чому важливо зберігати природу. Можуть модерувати діалог між владою та громадами, допомагаючи уникати непорозумінь і знаходити спільні рішення.

А ще ГО мають досвід співпраці з міжнародними партнерами, що відкриває доступ до додаткових ресурсів, експертів та фінансової підтримки. Завдяки цьому процес створення природоохоронних територій може бути швидшим, зрозумілішим і ефективнішим для всіх сторін.

структура

Ірдинське торфовище: природна цінність, яку ми ризикуємо втратити

- Географічне розташування - між Черкаською та Київською областями. Унікальність: зволожені ліси, рідкісні види рослин і тварин, занесені до Червоної книги України та міжнародних списків охорони (навести кілька прикладів, пояснити цінність та важливість).

- Екологічна функція:

- торфовища накопичують вуглець - стримують кліматичну зміну, що особливо важливо під час війни в Україні, яка й так страждає від великої к-ті викидів вуглецю;
- регулюють водний баланс, запобігають посухам і повеням;
- очищають воду, яка живить місцеві річки й колодязі.

Чому потрібно створити національний парк

- Під національним парком земля отримує спеціальний режим охорони, але й можливості розвитку (екотуризм, дослідження, гранти)

- Управління територією стає прозорішим: замість закритих рішень лісгоспів, громадське та наукове управління (це так?).

- Переваги для громади: робочі місця, туристичний потенціал, залучення міжнародної підтримки.

Чому це важливо і що пропонуємо?

- Відбудова має базуватись на принципах “зеленої економіки”.

- Збереження торфовищ дешевше, ніж відновлення водних систем після їхнього знищення.

- Європейський курс України: екологічна політика — умова інтеграції, зокрема у межах Ukraine Facility.

- Національні парки — це не витрати, а інвестиції в безпечне майбутнє, у стійкість громад і ресурсну незалежність.